

ПОЕТИЧНЕ СЛОВО В ДОСЛІДЖЕННЯХ А.П. НЕПОКУПНОГО

У статті йдеться про Анатолія Непокупного як поета, розглядаються особливості його творчості, поетичні переклади, доробок у популяризації балтійських майстрів слова в Україні. Окрема частина огляду присвячена поетичній лексичі як матеріалу дослідження в працях ученого.

Ключові слова : *поетична спадщина, тематична спрямованість, експресивно-естетична функція, гра смислів, співвідношення слова й образу, поетизм, ізогlossen, лінгвостилістика, знаковість.*

Поезія «оперує багатьма символами, що мають дифузну та імпліцитну семантику» [1: 24].

Анатолій Павлович Непокупний любив і тонко відчував поезію. «Коли я не знаю, як жити далі, я працюю» - казав він. Справді, пошукове натхнення було його, так би мовити, «фізичним станом»... На думку письменника Ромена Гарі, «...коли-небудь і поезія теж отримає наукове пояснення, її будуть вивчати як звичайний секреторний феномен. Наука з тріумфом наступає на людину з усіх боків...» [2: 287]. Власні віршовані твори А. Непокупного вражають несподіваністю художньої думки, метафоричним «розмахом», особливою грою смислів. Давньогрецькі мислителі вбачали в категорії поняття сенс «заснулої метафори», яку поет-мовознавець так успішно «будив»...Щодо тематичної спрямованості його поетична спадщина лінгвістична, історико-культурологічна, навіть, «артефакт на». Автор вишуканих й одночасно глибоких за змістом віршів поетичними рядками ілюстрував та доповнював свої наукові міркування, «оздоблював» численні статті римованими «передмовами» та резюме. Книжки «Балтійські родичі слов'ян» [3], «У Вільні, городі преславнім»(зокрема розділ «Балтійські зорі Тараса»)[4] також рясніють такими прикладами. Як дослідника його цікавила експресивно-естетична функція мови, співвідношення слова й образу. За виразом Анатолія Павловича, важливо, щоб «вистачило поетичного розгону...».

Поезії А. Непокупного виходили друком у вигляді окремих добірок, серед яких найбільш відома збірка «Золото вікон» [5]. Крім того залишився рукопис обсягом 1,5 а.а. поеми «Мости на скіфському Дунаї», яку безумовно слід якнайшвидше видати. Серед друкованих поетичних перекладів ученого особливе місце займають твори Майроніса, Матузявічюса, Корсакаса, Малдоніса; із латиських поетів у зоні його творчої уваги найбільше перебували Аузінь і Чак.

Досліджуючи балто-слов'янські мовні зв'язки, він залучав різні прошарки лексики: архаїзми, діалектизми, okazіonalіzми, серед яких особлива роль належить поетичному слову, в якому науковець вбачав знаковість носіїв етнокультури. Він постійно звертався до поетичних і фольклорних джерел в якості матеріалу вивчення, слугували йому кращі зразки мовної творчості І. Котляревського, Г. Сковороди, Т.Шевченка, О. Пушкіна, Л. Українки, О. Блока, В. Маяковського, М. Рильського, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Я. Райніса, Ю. Марцинкявічюса та багатьох інших.

Постать Тараса Шевченка – окрема сторінка у пошуках А. Непокупного. «Народ, в культурі якого є такий Поет і Біблія, ні за яких обставин не може втратити свою ідентичність», – був впевнений дослідник. В художньо-документальному есе «Балтійські зорі Тараса» [4] розглядається тема Литви в поезії Шевченка, здійснюється реконструкція «іменних» реалій, пошук асоціацій, що володіли творчою уявою поета. Цікавим доробком автора також була стаття «Апелятив *литва* в «Енеїді» І.П.Котляревського та його культурно-історична паралель у «Несамовитому Роланді» Л. Аріосто» [6]. Пізніше з'явилися спостереження відносно функціонування відповідного етноніма у весільних піснях України, Білорусії та Польщі [7].

Вивчення фольклорної поетики сприяло поглибленому структурно-семантичному аналізу дендронімічних назв – *береза*, *тополя*, *липа* – у типологічному аспекті [8,9], ґрунтовним доповненням до теми став нарис «Язичеський культ дерев і звернення до них у поемі А. Міцкевича «Пан Тадеуш» [10]. Серед подальших студій слід зокрема відмітити тлумачення образу *сонця* в латиській поезії, фольклорі та термінології [11], а також розвідку «Крісло сонця» як назва пруського села і вірша Я. Райніса» [12]. Поетичне словотворення як предмет дослідження неодноразово було у фокусі уваги в працях А. Непокупного, починаючи з форм *Коперниковы*, *Коперниканскій* та *Коперниковски* в мові Г.Сковороди [13] і продовжуючи вивченням назв *веселки* в балто-слов'янським ареалі [14], тотемної символіки ряду орнітонімів [15,16], балканізмів у понтійській поезії Овідія [17].

При встановленні, наприклад, відносної хронології семантичного розвитку германо – балто – слов'янської ізоглоси: німецьке *tüchtig* – литовське *daugūs* – українське *дужий* вченому саме в поезії Я. Райніса вдалося знайти споріднене дієслово *padūgt*, як правило, у негативній формі, із значенням і «могти», «долати» на відміну від латиських говорів, де воно вживається у значенні «встигнути», теж частіше у негативній формі. Значення, в якому використовує дане дієслово поет, пов'язується, зокрема Е. Бернекером, із польським *duży* «сильний». Е. Френкель остаточно поєднав латиське *padūgt* у значеннях «подолати», «подужати» з литовським *daūg*, що знаходяться у відношеннях чергування. Як зауважує А. Непокупний, це не було зафіксовано у словниках праслов'янської мови, хоча таке свідчення є суттєвим для реконструкції всього ланцюжка семантичного розвитку даної ізоглоси. Дослідник висуває гіпотезу, що це латиське дієслово є реліктом так званих селонських говорів, які асимілювалися вже до середини XIV сторіччя [18; 19: 323 – 324].

В системі лінгвопоетики Анатолій Непокупний зробив блискучий аналіз вірша Ю. Балтрушайтіса «Спів ялини» стосовно символіки образів і цілісності структури тексту, з яким виступив із доповіддю на міжнародній конференції «Текст: лінгвістика і поетика» [20]. Він був автором багатьох передмов і післямов до численних антологій литовської та латиської поезії, видав ряд творчих розробок в галузі літературної критики.

Як відомо, історія не визнає умовного способу, але думка потребує його... Якби вчений досі був з нами, то міг би, як це завжди йому вдавалося, збагачувати нашу професійну уяву, намівати золото слів...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маслова В.А. «Невыразимое» в поэзии /В.А.Маслова// Collegium. – К.: Изд. дом Д.Бурого, 2017. № 28. – С. 24-28.
2. Ромен Гари. Леди Л. - С.-П.: Экслибрис, К.: Обериг, 1993. – 304 с.
3. Непокупний А.П. Балтійські родичі слов'ян. – К.: Наукова думка, 1979. – 183 с.
4. Непокупний А.П. Балтійські зорі Тараса / А.П.Непокупний // У Вільні, Городі преславнім... – К.: Дніпро, 1989. – С. 151 – 350.
5. Непокупний А.П. Золото вікон. – К.: Радянський письменник, 1989. – 119 с.
6. Непокупний А.П. Апелятив *литва* в «Енеїді» І.П. Котляревського та його культурно – історична паралель у «Несамовитому Роланді» Л. Аріосто/ А. П. Непокупний// Проблеми сучасної ареалогії. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 288-293.
7. Непокупний А.П. Етноним *литва* и название дружины жениха в свадебных песнях Украины, Белоруссии и Польши /А. П. Непокупний// Senosios raštijos ir tautosakos sąveika: kultūrinė Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės patirtis (Senoji Lietuvos literatūra, 6 knyga). – Vilnius, 1998. – С.88-194.
8. Непокупний А.П. К родовым формам названия березы в балтийских и славянских языках /А. П. Непокупний // Типалогія славянських моў і узаемадзеянне славянських літаратур. – Мінск, 1977. – С. 224-225.
9. Непокупний А.П. К противопоставлению родовых форм названия липы (*Tilia L.*) в балтийских языках /А.П.Непокупний// Jono Kaz-lausko diena: istorinės gramatikos dalykai: Tarptautinės konferencijos programa ir tezės, Vilnius, 2000, lapkr. 3d. – Vilnius, 2000. – Р. 23-25.
10. Непокупний А.П. Языческий культ деревьев и обращение к ним в поэме А. Мицкевича «Пан Тадеуш» /А.П.Непокупний// Tekstas kaip pasaulio ats-pindys: Tarptautinės konferencijos tezės. 2000 m. lapkrėčio 9-10 d. – X Šiauliai, 2000. – С.97-98.
11. Непокупний А.П. Об одном образе солнца в латышской поэзии, фольклоре и терминологии /А. П. Непокупний// Vārds un tā pētīšanas aspekti. Rakstu krājums, 4. – Līerāja, 2000. – С. 160-172.
12. Непокупний А.П. «Кресло солнца» как название прусского села и стихотворения Я.Райниса (в связи с балтийским фольклором, фито- и оронимиком) /А.П.Непокупний// Балто-славянские исследования, (Т.) XV. – Москва, 2002. – С. 251-278.
13. Непокупний А.П. Формы *Коперниковы*, *Коперниканский* та *Коперниковски* в мові Г. Сковороди /А. Н. Непокупний// Мовознавство, - 1972. – №4. – С. 71-73.
14. Непокупний А.П. «Пояс» – одно из названий радуги в атласах балтийских и славянских языков /А. П. Непокупний// Baltistica. – 1969. – Т.5. - №1. – С. 69-76.
15. Непокупний А.П. Полесск. *швораб* на фоне славянских и балтийских названий гороб'я /А.П.Непокупний// Типалогія і узаемадзеянне славянських моў і літаратур: Тезісы дакладаў і паведамленняў II рэспубліканскай канферэнцыі. – Мінск, 1973. – С. 173-174.
16. Непокупний А.П. К прусским этимологиям Я.Эндзеліна: реальное и сказочное в сематике названий двух птиц Эльбингского словаря (Е. 707-708) А. П. Непокупний// Valodas vienību semantika un tās izpētes aspekti: Akadēmika Jāņa Endzelīna 129.

dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2002. gada 21-22. februāris. – Rīga, 2002. – С. 43-45.

17. Непокупний А.П. К отражению балканизмов в понтийской поэзии Овидия: «Да» и «Нет» на языке жестов /А. П. Непокупний// Славянское и балканское языкознание. Человек в пространстве Балкан. Поведенческие сценарии и культурные роли. – Москва: Индрик, 2003. – С. 110-119.
18. Непокупний А.П. Два будинки, де жив Тарас Шевченко (лит. мовою)/ А.П.Непокупний// Literatūra ir menas. – Vilnius, 1986. №4. – Р. 13
19. Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков /А.П. Непокупний//. – К.: Довіра, 2005. – 368 с.
20. Непокупний А.П. Стихотворение Ю. Балтрушайтиса «Eglės giesmė» («Песнопение ели»): к символике и тексту/А. П. Непокупний// Tekstas: lingvistika ir poetika: Mokslinės konferencijos medžiaga 2001m. lapkr. 8d.Šiauliai, 2001. – С. 55-56.

Калинович Л.Р., младший научный сотрудник

Институт языковедения им. А. А. Потебни Национальной академии наук Украины, Киев

ПОЭТИЧЕСКОЕ СЛОВО В ИССЛЕДОВАНИЯХ А. П. НЕПОКУПНОГО

Статья посвящена поэтической стороне дарования Анатолия Непокупного; рассматриваются особенности его творчества, поэтические переводы, вклад в популяризацию балтийских мастеров слова в Украине. Отдельная часть обзора посвящена поэтической лексике как материалу исследования в трудах ученого.

Ключевые слова: поэтическое наследие, тематическая направленность, экспрессивно-эстетическая функция, игра смыслов, соотношение слова и образа, поэтизм, изоглосса, лингвостилистика, знаковость.

Kalynovych L.R., junior scientific worker

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National academy of sciences of Ukraine, Kyiv

POETIC WORDS IN A. P. NEPOKUPNYI'S STUDIES

The article is dedicated to Anatoliy Nepokupnyi as a poet. It dwells on identifying features of his creative works, poetic translations, Baltic authors popularization in Ukraine activities. Special attention is paid to the poetic words investigated by the scientist.

Key words: poetic heritage, thematic focus, expressive and aesthetic function, the interweaving of meanings, correlation of word and image, poetic word, isogloss, linguistic stylistics, sign quality.